

İMAM BİRGİVÎ'DE BİLGİ VE İNANÇ PARADİGMASI

Doç. Dr. Recep ÖNAL

Hiç şüphesiz gelecek inşa edilirken bu binanın temelinde kilit taşları olarak geçmişin birikiminden faydalanılması ve bu mirasın güncellenmesi hususu, insanlığın müsellem bir tecrübesidir. Bu düşünceden hareketle bir mefkûrenin esasını teşkil eden inanç ilkelerini, getirilen eleştirileri de dikkate alarak, açıklamada yeni bir veçhe açan ve böylece İslam düşüncesinin terakkisine katkıda bulunan âlimlerin mirasına sahip çıkmak her ilim adamının vazifesidir. Mezkûr amacın güdüldüğü bu eserde, XVI. yy. Hanefi-Mâtürîdî Osmanlı ilim muhitiinin yetiştirdiği önemli bilginlerden İmam Birgîvî'nin (ö. 981/1573) bakış açısının anlaşılması maksadıyla itikadî ve kelamî görüşleri sistematik bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

Hayatını irşad, tedris ve telif faaliyetlerine adanmış İmam Birgîvî, fıkıh, hadis, tefsir, Arap dili ve belagati, akâid, kelâm, tasavvuf gibi dinî ilimlerde birbirinden kıymetli pek çok eser telif etmenin yanı sıra verdiği dersler aracılığıyla İslâm düşüncesine hizmet edecek birçok talebe de yetiştirmiştir. Onun bu etkili yaklaşımı, uzun soluklu bir düşünce mektebinin neşv-ü nema etmesiyle sonuçlanmıştır. Böylece kurumsallaşan bakış açısı Osmanlı ilim muhitinden başlayarak İslam dünyasının birçok köşesinde süregelen bir akis bulmuştur.

İMAM BİRGİVÎ'DE BİLGİ VE İNANÇ PARADİGMASI

Doç. Dr. Recep ÖNAL

İMAM BİRGİVÎ'DE BİLGİ
VE İNANÇ PARADİGMASI

**İMAM BİRGİVÎ'DE
BİLGİ VE İNANÇ PARADİGMASI**

Doç.Dr. Recep ÖNAL

Recep ÖNAL; Doç. Dr.

1975 yılında Giresun-Dereli ilçesinde doğdu. 1996'da Giresun İmam Hatip Lisesi'nden, 2001'de Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2003 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Bursa İl Müftülüğü bünyesinde din görevlisi olarak memuriyete başladı. 2007'de Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kelâm Anabilim Dalı'nda "*Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî'nin Hayatı, Eserleri ve Nübüvvet Görüşü*" başlıklı teziyle Yüksek Lisansını tamamladı. 2008'de aynı üniversitede Kelâm Anabilim Dalı'nda doktora başladı. 2009'da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Norveç/Oslo Büyükelçiliği bünyesinde beş yıllığına Drammen Merkez Camii'ne Din Görevlisi olarak görevlendirildi. 2013 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kelâm Anabilim Dalı'nda "*Mâtürîdî'ye Göre İslâm Dışı Dinler*" isimli teziyle doktorasını tamamladı ve aynı yılda Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm ve İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'na yardımcı doçent olarak atandı. Sahasıyla ilgili araştırmalar yapmak üzere dört ay (Ocak-Nisan 2014) Ürdün/Amman'da bulundu. Temmuz 2018 tarihinde doçent unvanını alan Önal, halen Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm ve İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı başkanı olarak görevini sürdürmektedir.

Önal'ın elinizdeki kitabın dışında *Ebü Mansur el-Mâtürîdî'ye Göre İslâm Dışı Dinler* (Emin Yayınları, Bursa 2013), *Avrupa'da İslâm ve Müslüman Azınlıklar: Norveç Örneği* (Emin Yayınları, Bursa 2016) ve *Ebü'l-Berekât en-Neseî ve Kelâmî Polemikleri* (Emin Yayınları, Bursa 2017) adlı kitapları ile ulusal ve uluslararası nitelikte yayımlanmış pek çok telif makale çalışmaları mevcuttur.

İMAM BİRGİVÎ'DE BİLGİ VE İNANÇ PARADİGMASI

Doç. Dr. Recep ÖNAL

Emin Yayınları: 297
İMAM BİRGİVÎ'DE BİLGİ VE İNANÇ PARADİGMASI

Doç. Dr. Recep ÖNAL
Editör: Dr. Fahri Hoşab

Bursa 2019

Kapak
Emin ÖZDAMAR

Baskı/Cilt
E M İ N Y A Y I N L A R I
Fethiye Mah. Kurlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA
Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569
Sertifika No: 41427
www.eminyayinlari.com.tr

© Türkçe bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
İMAM BİRGİVÎ'DE BİLGİ VE İNANÇ PARADİGMASI
Doç. Dr. Recep ÖNAL
1.Kelam 2.Mezhepler Tarihi 3. İslam
ISBN: 978-605-9464-97-0
Sertifika No: 41427

ÖNSÖZ

Hiç şüphesiz geleceğin inşa edilmesinde, geçmiş döneme ait engin tecrübeler ile ilmî ve kültürel mirastan yararlanılmasının yanı sıra bunların günümüze aktarılması ya da günümüz insanı tarafından bilinmesi ve anlaşılması son derece önemlidir. Bu bakımdan geçmişte İslam düşüncesine katkı sağlamış, İslâm inanç esaslarını açıklamaya çalışmış, bunlara yönelik itirazlara cevaplar vererek İslâm akîdesini savunmuş, ortaya çıkan problemleri çözecek toplumun şekillenmesinde önemli rol oynamış bilginleri ve eserlerini yakından tanımak gerekmektedir. Bu temel gerekçeden hareketle bu eserde, Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda yetiştirdiği Hanefî-Mâtürîdî geleneğe mensup önemli bilginlerden biri olan ve İslam düşüncesine siyasî, sosyal, itikadî ve ilmî anlamda katkı sağlayan İmam Birgivî'nin inanç alanına dair görüşlerini incelemeye çalıştık.

Hayatının büyük bir kısmını Kanunî Sultan Süleyman devrinde (1520-1566) geçiren İmam Birgivî, 929/1523'te Balıkesir'de doğmuş; Balıkesir, Edirne ve İstanbul gibi şehirlerde müderris ve vaiz olarak görev yapmış, yakalandığı veba hastalığı sebebiyle Birgi'de 981/1573'te vefat etmiştir. Hayatını irşad, tedris ve telif faaliyetlerine adanmış İmam Birgivî, dönemin önemli âlimlerinden ders almış, kendisi için gerekli ilimleri tahsil edip, eğitimini tamamladıktan sonra çeşitli medreselerde hocalık yapmıştır. Verdiği dersler sayesinde ilmî birikimlerini sonraki asırlara ulaştıracak ve İslâm düşüncesine hizmet edecek birçok talebe yetiştirmesinin yanı sıra fıkıh, hadis, tefsir, Arap dili ve belagati, akâid, kelâm, tasavvuf gibi dinî ilimlerde bir kısmı Türkçe bir kısmını Arapça olmak üzere birbirinden kıymetli pek çok eser telif etmiştir. Birgivî'nin eserlerini Arapça ve Türkçe olarak kaleme alması, hem Türk toplumu hem de diğer İslam toplumu tarafından tanınmasını ve büyük bir beğeni ile okunup okutulmasını sağlamıştır. Birgivî, yetiştirdiği talebeleri ve telif ettiği eserleri sayesinde, kendi

adına "Birgivî Okulu"nu kurabilmeyi de başarmıştır. Bu okul sayesinde ismi ve görüşleri, kendi döneminden itibaren kısa zamanda Osmanlı Devleti'nin her tarafında tanınma imkânı bulmuş, bu gayret ve çalışmaları neticesinde İslam âleminde haklı bir şöhrete kavuşmuştur.

Birgivî'nin yaşadığı dönem, Osmanlı resmî din anlayışına muhalif dinî, itikadî, felsefî, tasavvufî, siyasî ve fikrî akımların, bid'at içerikli görüş ve sapmaların ortaya çıkıp, yaygınlaştığı; bunun neticesinde toplum içinde birtakım sosyal ayrışma, bölünme, gruplaşma ve çatışmaların yaşandığı bir döneme denk gelir. Böylesi bir ortamda yetişen Birgivî, içinde bulunduğu toplumun inanç ve değerlerine karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmiş, dinî ve ahlakî açıdan yozlaşmaya maruz kaldığını düşündüğü Müslüman toplumu ıslah etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede o, Kur'ân ve Sünnet'e uymayan inanç ve davranışları bid'at olarak değerlendirmiş; Müslümanları bunlardan kaçınmaya ve Kur'ân ve Sünnet'e uygun bulduğu Ehl-i Sünnet yolunu takip etmeye davet etmiştir. Bu amaçla, gerek vaazlarında gerekse eserlerinde dine, millete ve devlete karşı zararlı gördüğü her anlayışı ilmi çerçeve içinde tenkit etmiştir. Bu yönüyle o, bid'at içerikli, zararlı ve yıkıcı yaklaşımlara ve sapmalara karşı irşad, tedris ve telif faaliyetleriyle büyük bir mücadele vermiştir.

Birgivî'nin temel eserleri üzerinde yaptığımız araştırma ve incelemeler, bize, onun itikadî ve kelimî konularda benimsediği ve savunduğu görüşleriyle İslâm inancının sistemleştirilmesinde hayati öneme sahip olan Hanefî-Mâtürîdî ekolünün sadık bir takipçisi olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle Birgivî'nin dinî, itikadî ve kelimî görüşleri dikkate alındığında, temel görüşlerini Hanefî-Mâtürîdî Kelam Ekolü'nün fikrî temelleri üzerine inşa ettiği ve bu ekolün sadık bir izleyicisi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim o, telif ettiği eserlerinde genelde Ehl-i Sünnet özelde Hanefî-Mâtürîdî akidesini öğretmeye ve Ehl-i Bid'ata karşı müdafaa etmeye çalışmıştır. Bu durum, onun özellikle toplumun inanç, ahlâk ve davranışlarını tashih etmek için yazdığı ve kendisine asıl şöhretini kazandıran *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* ve *Vasiyetnâme* adlı eserlerinde açıkça görülmektedir. Birgivî'nin eserlerindeki bu

düşünceleriyle yaşadığı dönemin Hanefî-Mâtürîdî kelâm anlayışının önemli bir temsilcisi olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan Birgivî, eserlerinde ele aldığı konuları sistematik tarzda kısa, özlü ve veziz ifadelerle açıklayabilmiştir. Onun bu yöndeki mahareti, birçok âlimin dikkatini çekmiş ve eserleri üzerinde şerhler, hâşiyeler ve muhtasarlar yapılmasında ve çeşitli medreselerde yıllarca okutulmasında önemli rol oynamıştır. Bu bakımdan Birgivî, Osmanlı medrese geleneği ile sosyo-kültürel hayatın şekillenmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu anlamda o, kültür tarihimize yetiştirdiği talebeleri ve eserlerinin yanı sıra siyaset, din, itikad, kelam, fıkıh, tasavvuf ve ahlâka dair görüşleriyle kayda değer katkılarda bulunmuş değerli bir ilim adamıdır.

Yukarıda teorik zeminine dikkat çekmeye çalıştığımız bilgiler doğrultusunda hazırladığımız bu mütevazı eserimizin amacı, Birgivî'nin bilgi ve inanç dünyasına kapı aralayarak, onu daha yakından tanımak, itikadî ve kelâmî görüşlerini ve düşünce sistemini genel hatlarıyla tespit etmek ve bu suretle İslam düşüncesindeki konumunu belirlemektir. Ayrıca Birgivî'nin düşünce sistemini inşa ederken hangi metod ve yöntemleri kullandığını ilmî bir çerçeve içinde tespit etmek de amaçlarımız arasındadır. Bu nedenle yapılan bu çalışma, hem bir Osmanlı âlimi olan Birgivî'nin ilmî şahsiyeti ve görüşlerinin daha yakından tanınması hem de mensubu olduğu Hanefî-Mâtürîdî düşünce sisteminin doğru bir şekilde öğrenilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Birgivî'nin Anadolu coğrafyasında yaşamış bir Osmanlı âlimi olması, mensubu olduğu Hanefî-Mâtürîdî mezhebinin Türkler tarafından benimsenmesi ve bu mezhebin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlama düşüncesi de Birgivî üzerinde bir araştırma yapılmasını zorunlu kılmakta ve bu yönüyle çalışmamıza ayrı bir değer katmaktadır. Çünkü Birgivî, sadece Osmanlı'nın yetiştirdiği önemli bir âlim olarak kalmamış, aynı zamanda kendi döneminden günümüze kadar Türk toplumları arasında Hanefî-Mâtürîdî akîdesinin tanınması, savunulması ve yayılmasında da etkili olmuştur. Bu nedenle onun Türk toplumu tarafından iyi tanınması

ve görüşlerinin doğru öğrenilmesi, yakın geçmişimizi oluşturan ve kimliğimizin şekillenmesinde önemli rol oynayan Osmanlı düşünce tarihinin köklerinin keşfi ve anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Zira ilim ve kültür dünyamızın önemli yapı taşlarından olan Hanefî-Mâtürîdî mezhebine bağlı bir bilginin yakından tanıtılması, dinî ve kültürel geleneğimizle kurulacak bağlara katkı sağlaması bakımından da bizim için vazgeçilmez bir ehemmiyet taşımaktadır.

Bu eserde, mezhepler tarihi ve kelim ilminin yöntemleri arasında sayabileceğimiz şahıs üzerinde derinleşerek mukayeseli bir metot kullanılmıştır. Bu metotta, Birgivî'nin yaşadığı dönemin sosyo-kültürel durumu dikkate alınarak itikadî ve kelamî görüşleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş, bazı Mâtürîdî, Eş'arî, Selefî ve Mu'tezilî kelam bilginlerinin görüşleriyle mukayeseler yapılmıştır. Araştırma sonucunda tespit edilen sonuçlar, betimleme (deskriptif) metoduyla objektif bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda, Birgivî'nin itikadî ve kelamî görüşleri tespit edilirken konuyla ilgili *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*, *Vasiyetnâme*, *er-Risâletü'l-İ'tikâdiyye*, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, *Cilâü'l-Kulûb*, *Makâmât*, *Şerhü Âmentü* ve *Tuhfetü'l-Müsterşidîn* gibi temel eserleri esas alınmıştır. Bu temel eserler incelenerek Birgivî'nin akaid ve kelama dair görüşleri tespit edilmiş, sistematik hale getirilerek bölümlere ayrılmış ve müstakil başlıklar altında incelenmiştir. Ayrıca günümüzde yapılan akademik çalışmalarla da eser zenginleştirilmiştir.

Bu çalışma, giriş, beş ayrı bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Girişte; Birgivî'nin hayatı, eserleri ve ilmî şahsiyeti ele alınmış, yaşadığı dönem ve muhiti hakkında genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde; Birgivî'nin bilgi nazariyesi çerçevesinde ilim öğrenmenin önemi, fazileti, ilimlerin tasnifi ve dinin temel kaynaklarına dair görüşleri tespit ve tahlil edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde; din-millet, iman-küfür, bid'at ve tekfir konuları Birgivî perspektiften ele alınmış, bu konular etrafında ele alınan ihtilafli meselelere dair Birgivî'nin görüşlerine yer verilmiştir.

İlahiyyât konularına ayrılan üçüncü bölümde ise Allah'a iman, kader, kaza, tevekkül, rızık, ecel ve dua gibi konular ele alınmış, bu bağlamda Birgivî'nin Allah'ın varlığı ve birliği, isim ve sıfatları, insan fiillerinin yaratılışı, irade özgürlüğü, istitâat, hayır ve şerrin yaratılması vb. klasik kelimeler konularına yönelik temel görüşleri incelenmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölüm; Birgivî'nin nübüvvet konularına yaklaşımına tahsis edilmiştir. Bu bölümde peygamberliğin imkânı, peygamberlerin özellikleri, sayıları, peygamberlere gönderilen ilahî kitaplar, mucize ve diğer olağanüstü olaylar, Hz. Muhammed'in peygamberliği, imâmet gibi konular incelenmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde; Birgivî'nin sem'îyyât konularına yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmış, İblîs, Cin, melek, kabir hayatı, ruhun mahiyeti, kıyametin alametleri, ba's, haşr, amel defterleri, hesap, mîzân, havz, sırât, şefaât, cennet, cehennem, ru'yetullah, Müslüman ve müşrik çocukların âhiretteki dinî konumları gibi konulara yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise araştırma sürecinde ulaşılan bilgiler ve varılan sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Gayret bizden, muvaffâkiyet Allah'tandır.

Doç. Dr. Recep ÖNAL

Balıkesir 2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
İÇİNDEKİLER.....	11
KISALTMALAR.....	17

GİRİŞ

İMAM BİRGİVÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ ŞAHSİYETİ	19
1. HAYATI	19
2. İLMÎ ŞAHSİYETİ.....	21
3. ESERLERİ	45
3.1. Birgivî'ye Ait Olan Eserler	46
3.1.1. Akaid, Kelam ve Mezhepler Tarihine Dair Eserleri.....	46
3.1.2. Diğer İlmî Disiplinlerdeki Eserleri.....	49
3.2. Birgivî'ye Aidiyeti Tartışmalı Olan Eserler.....	51
4. BİRGİVÎ'NİN AKAİD VE KELAM SAHASINDA YARARLANDIĞI	
KAYNAKLAR.....	52

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM BİRGİVÎ'NİN BİLGİ NAZARİYESİ	57
1. İLİM ÖĞRENMENİN ÖNEMİ VE FAZİLETİ	58
2. İLİMLERİN TASNİFİ.....	61
2.1. Emredilen İlimler.....	61
2.1.1. Farzı Ayn Olan İlimler.....	61
2.1.2. Farz-ı Kifaye Olan İlimler.....	62
2.2. Yasaklanan İlimler	63
2.2.1. Kelam İlmi	63
2.2.2. Astroloji ve Astronomi İlimleri	66
2.3. Mendûp (Uygun Görünen) İlimler	67
3. DİNİN TEMEL KAYNAKLARI: KUR'AN VE SÜNNET	68

İKİNCİ BÖLÜM

BİRGİVÎ'NİN DİN-MİLLET, İMAN-KÜFÜR, BİD'AT VE TEKFİR

KONULARINA DAİR GÖRÜŞLERİ	77
1. DİN VE MİLLET KAVRAMLARI	77
2. İMAN VE MAHİYETİ.....	79
2.1. İmanın Tanımı.....	79
2.2. İman-Amel Münasebeti	87
2.3. İman-İslam Münasebeti	90
2.4. Mukallidin İmanı	93
2.5. İmanda Artma ve Eksilme	97
2.6. İmanda İstisna	100
2.7. İmanın Mahlûk Olup Olmadığı.....	102
2.8. İmanın Geçerli Olma Şartları	102
3. KÜFÜR KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ.....	104
3.1. Küfrün Tanımı ve Mahiyeti	104
3.2. Küfrün Çeşitleri	105
3.2.1. Küfr-i Cehlî:.....	105
3.2.2. Küfr-ü Cühûd	106
3.2.3. Küfr-ü Hükme-î.....	107
4. BİD'AT VE ÇEŞİTLERİ.....	110
4.1. Bid'at Kavramı ve Mahiyeti	111
4.2. Bid'at Çeşitleri.....	115
4.2.1. Örf ve Adetle İlgili Bid'atlar	116
4.2.1.1. Mübah Bid'atlar	116
4.2.1.2. Müstehâb Bid'atlar	116
4.2.1.3. Vacip Bid'atlar	116
4.2.2. Din İle İlgili Bid'atlar.....	117
4.2.2.1. İtikat İle İlgili Bid'atlar.....	118
4.2.2.2. İbadet İle İlgili Bid'atlar	119
4.2.3. Bid'ata Düşme Sebepleri.....	122
4.3. Birgivî'nin Bid'atlara Karşı Genel Tutumu ve Mezhebî Kimliğine Dair İddiaların Değerlendirilmesi.....	122
5. TEKFİR MESELESİ	145

5.1. Tekfir Kavramı ve Mahiyeti.....	145
5.2. Küfrü Gerektiren Sözcükler (Elfâz-ı Küfür)	162
5.2.1. Ulûhiyyet İle İlgili Küfrü Gerektiren Söz ve İnançlar	164
5.2.2. Nübüvvet İle İlgili Küfrü Gerektiren Söz ve İnançlar	166
5.2.3. Âhîret İle İlgili Küfrü Gerektiren Söz ve İnançlar.....	167
5.2.4. Sahabe İle İlgili Küfrü Gerektiren Söz ve İnançlar	168
5.2.5. Diğer Konular İle İlgili Küfrü Gerektiren Sözcük ve İnançlar	168
5.3. Küfre Girenlerin Dinî Konumu.....	171
5.4. Küfrü Gerektiren Davranışlar (Efâl-i Küfür) ve Mürtebib-i Kebirenin Dinî Konumu	173

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRGİVÎNİN İLAHİYYÂT KONULARINA DAİR GÖRÜŞLERİ..... 181

1. ALLAH'A İMAN	181
1.1. Âlemin Yaratılmışlığı, Allah'ın Varlığı ve Birliği.....	181
1.2. Allah'ın Sıfatları	182
1.2.1. Zât-Sıfat İlişkisi.....	183
1.2.2. Sıfatların Taksimi.....	187
1.2.2.1. Tenzihî/Selbî Sıfatlar	187
1.2.2.2. Sübûtî Sıfatlar.....	191
1.2.2.2.1. Hayat (Hay)	193
1.2.2.2.2. İlim (Âlim).....	194
1.2.2.2.3. Sem' (Semî)	195
1.2.2.2.4. Basar (Basîr)	195
1.2.2.2.5. İrade (Mürîd)	195
1.2.2.2.6. Kudret (Kâdir).....	198
1.2.2.2.7. Kelam (Mütekellim).....	198
1.2.2.2.8. Tekvin (Mükevvin)	201
1.2.2.3. Fiilî Sıfatlar	202
1.2.2.4. Haberî Sıfatlar	204
2. KADER VE KAZA.....	211

2.1. İnsan Fiillerinin Yaratılışı (Halku Efâli'l-İbâd).....	211
2.2. Kader ve Kulun İrade Özgürlüğü	214
2.3. Fiilin İşlenmesi için Gerekli Olan Kudret (İstîtâat).....	223
2.4. Hayır ve Şerrin Yaratılması	224
3. DİĞER İLAHİYAT BAHİSLERİ.....	229
3.1. Tevekkül.....	229
3.2. Rızık	233
3.3. Ecel	235
3.4. Dua ve Sadakanın Ölülere Faydası	237

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRGİVÎ'NİN NÜBÜVVÂT KONUSUNA YAKLAŞIMI243

1. PEYGAMBERLİĞİN İMKÂNI VE PEYGAMBERLERE İMAN	243
2. PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ.....	244
3. PEYGAMBERLERİN SAYILARI.....	250
4. PEYGAMBERLERE GÖNDERİLEN İLAHÎ KİTAPLAR.....	252
5. NÜBÜVVETİN İSPATI OLARAK MU'ÇİZE VE DİĞER OLAĞANÜSTÜ OLAYLAR (KERÂMET).....	254
6. HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİ VE MU'ÇİZELERİ	257
7. DEVLET BAŞKANLIĞI (İMÂMET).....	260
7.1. İmâmetin Gerekli Oluşu.....	261
7.2. İmâmetin Şartları	262
8. TAFDİL MESELESİ: SAHABENİN FAZİLET SIRALAMASI	268
9. EMR Bİ'L-MA'RÛF VE NEHY ANİ'L-MÜNKER (İYİLİĞİ EMRETME VE KÖTÜLÜĞÜ YASAKLAMA)	270

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİRGİVÎ'NİN SEM'İYYÂT KONULARINA YAKLAŞIMI.....277

1. GÖRÜNMEYEN VARLIKLAR	277
1.1. Melekler.....	278
1.1.1. Meleklerin İsimleri ve Görevleri	278
1.1.2. Peygamberlerin Meleklerden Üstünlüğü	282

1.2. İblîs (Şeytan)	282
1.3. Cin	288
2. AHİRET AHVALI VE EVRELERİ	290
2.1. Kabir Hayatı	290
2.1.1. Kabir Sualî, Azabı ve Nimeti	290
2.1.2. Ruhun Mahiyeti ve Ruh-Beden Münasebeti	296
2.1.3. Kabir Ziyareti ve Adabı	301
2.2. Kıyametin Kopması ve Kıyamet Alametleri	305
2.2.1. Kıyamet	306
2.2.2. Kıyamet Alametleri	307
2.3. Âhîret Hayatının Diğer Evreleri	312
2.3.1. Hesabın Başlaması	313
2.3.2. Ba's ve Haşr	313
2.3.2.1. Amel Defterlerin Dağıtılması	315
2.3.2.2. Hesap ve Mizan	315
2.3.2.3. Havz	316
2.3.2.4. Sırat Köprüsü	317
2.3.2.5. Şefaât	318
2.3.4. Hesap Sonrası Hayat	323
2.3.4.1. Cennet ve Cehennem	323
2.3.4.2. Rü'yetullah	327
2.3.4.3. Müslüman ve Müşrik Çocukların Âhîretteki Dinî Konumları	332
SONUÇ	341
KAYNAKÇA	367

